

BLIJVEN TEKENEN MET TAAL

Het oeuvre van Lies van Gasse

Het schrijverschap van dichter en beeldend kunstenaar Lies van Gasse staat lijnrecht tegenover het dogma *less is more* van de auteurs die zweren bij schrappen en veel wit op de bladzijde. In plaats daarvan komt een haast eindeloze woeking. Van Gasses dichtwerk is een fascinerende demonstratie van wat de taal en de verbeelding vermogen.

_ DIRK DE GEEST

Dat Lies van Gasse ooit de Dirk Martensprijs zou krijgen, stond in de sterren geschreven. De onderscheiding, genoemd naar de legendarische drukker uit Aalst, is immers bestemd voor iemand die het medium van de literatuur vernieuwend of op zijn minst dynamisch beoefent. In die zin symboliseert haar bekroning in 2017 – samen met Renaat Ramon, zowat de peetvader van de visueel georiënteerde poëzie in Vlaanderen – de erkenning van een gepassioneerde zoektocht naar vernieuwing en verbreding van wat men nogal plechtig de “literaire vorm” zou kunnen noemen.

Van Gasse is niet alleen een van de productiefste auteurs van haar generatie, in haar werk geeft ze blijk van een opmerkelijke gretigheid om telkens nieuwe paden te betreden. Zij presenteert zichzelf daarbij tegelijk als literair auteur én als beeldend kunstenaar. Sterker nog, zij streeft ernaar beide media (het woord en het beeld) niet naast elkaar te beoefenen maar ze integendeel zo intens mogelijk op elkaar te betrekken. Dat resulteert in soms hybride publicaties, allerlei publieke manifestaties en performances, waarbij het creatieve zoeken evenveel belang krijgt als het uiteindelijke resultaat. Die veelkantige activiteiten hebben in ieder geval, in amper een decennium tijd, geleid tot een omvangrijk en bijzonder divers oeuvre, van haar debuut *Hetzelfde gedicht steeds weer* (2008) tot het recente *Wassende stad* (2017). Wie die productie in kaart wil brengen, staat daardoor voor een haast onmogelijke opgave. Het lijkt daarenboven geen twijfel dat allerlei nieuwe projecten al in de steigers staan op het ogenblik dat de lezer deze tekst onder ogen krijgt.

Haar oeuvre behelst ondertussen vier dichtbundels en daarbovenop nog eens *graphic poems*. Zo concipieerde Van Gasse haar gedicht *Sylvia* (2010) als een soort van eigentijds stripverhaal: de illustraties lopen over en door de geschreven tekst (of andersom) om de osmose van beide media te versterken. Een en ander heeft tot gevolg dat de lezer/kijker zijn weg moet zoeken in het web van lijnen en tekeningen, ook al omdat het handschrift van de dichter niet altijd even leesbaar is en haar tekeningen gedomineerd lijken te worden door zwarte vlekken en breed uitgesmeerde lijnen. Het

tekenen wordt, met andere woorden, een vorm van schrijven, terwijl omgekeerd het dichten een manier van tekenen wordt, zoals in de oosterse kalligrafie. In dit opzicht gaat het niet om een verstripping van bestaand literair materiaal, maar om een heel eigen type van creatie. Haar thema ontleent Van Gasse losjes aan Shakespeares *The Two Gentlemen of Verona*. Bij haar wordt het de zoektocht van een man (en een vrouw) naar de zin van het bestaan: hij laat haar in de steek om, na een verre reis, gelouderd terug te keren. Die combinatie van woord en beeld wordt nog uitgebreid in *Zand op een zeebed* (2015), waar enkele kwetsbare liefdesgedichten worden verbeeld en versplinterd met behulp van uiteenlopende grafische technieken.

Lies van Gasse © Marianne Hommersom

Voor andere visuele projecten werkt Van Gasse op basis van materiaal van collegadichters. Zo realiseerde zij in opdracht van het Gentse Poëziecentrum een eigentijdse grafische versie van de 'Exodus'-gedichten van de experimentele dichter Hugues C. Pernath (2016), in een poging om de klassieke maar hermetische teksten aantrekkelijker te maken voor een (jonger) publiek. Tegelijk wordt de daarin uitgesproken existentialistische visie van de Holocaust verbreed tot de vluchtelingencrisis van vandaag. Vooral haar samenwerking met Peter Theunynck is de afgelopen jaren vruchtbaar gebleken. In eerste instantie transformeerde zij diens gedicht *Waterdicht* (2011) over de IJslandvaart tot een eigenzinnig graphic poem. Recenter verzorgde het duo de graphic novel *Nel, een zot geweld* (2016), waarin ze de legendarische muze van schilder Rik Wouters tot leven wakken. Haar biografie versmelt met de vele illustraties waarop zij – net zoals in Wouters' kleurrijke schilderijen – in haar vitale beweeglijkheid wordt voorgesteld.

Andere samenwerkingsvormen zijn zo mogelijk nog intenser. Het meest in het oog springend is ongetwijfeld de collectieve onderneming met Annemarie Estor. Met haar werkte Lies van Gasse verschillende jaren aan een “multimediaal” project over de enigmatische figuur van Kaspar Hauser, een vondeling die veel moeite ondervond om in de beschaving een plaats te vinden. Dat opzet bracht een flinke stapel correspondentie voort: niet enkel brieven en fantasierijke gedichten maar ook allerhande kleine artefacten. Het resulteerde, met de hulp van vrienden en bekenden, in een lijvige boekpublicatie (*Het boek Hauser*, 2013), maar eveneens in een dynamische blog en een groots opgezette tentoonstelling in het Antwerpse Letterenhuis. In de herfst van 2012 nam Van Gasse dan weer deel aan een internationale dichterstoer door Mongolië. Die tegelijk exotische en bevreemdende ervaring resulteerde alweer in een omvangrijk project, *Een stem van paardenbaar* (2014), ditmaal in samenwerking met de Nederlandse schrijver-kunstenaar Bas Kwakman. Beiden maakten tijdens de reis volop tekeningen, Kwakman verwerkte de belevenissen tot een beeldrijk verhaal en Van Gasse zorgde voor een poëtische evocatie. De anekdotische aanleiding van de tocht verdwijnt daarbij grotendeels om plaats te maken voor de sjamaan, bevreemdende rituelen en gebruiken en magisch gezang. En onlangs stond de dichteres, samen met collega Charlotte Van den Broeck, in voor een poëtische transformatie van de Kooldreef in Beernem, waar een aantal gedichten en kunstwerken in situ werden aangebracht; ook dit project werd vereeuwigd via een publicatie in boekvorm (*Oogboek*, 2017). Bij sommige van die initiatieven is het precieze aandeel van de afzonderlijke deelnemers niet langer afgelijnd. Wat primeert, is het collectieve eindresultaat en de productieve samenwerking die eraan vooraf is gegaan.

EEN POËTISCHE TOCHT

Dat ligt enigszins anders bij de dichtbundels die Lies van Gasse de afgelopen jaren als individuele auteur publiceerde. Hier is sterker sprake van de zoektocht naar een oeuvre, al kan dat niet langer gedefinieerd worden in termen van continuïteit, progressie of samenhang. De dichteres is niet toevallig bijzonder gefascineerd door allerlei beelden en episodes die ze onderbrengt in cycli: de cirkel is in haar werk op tal van momenten aanwezig, als motief of beeld, maar ook als structuurprincipe. Dat komt al naar voren in haar debuutbundel, met de treffende titel: *Hetzelfde gedicht steeds weer* (2008). De bundel is geïllustreerd met enkele tekeningen die meer willen zijn dan een loutere illustratie van de poëzie; ze keren wat later trouwens terug in het graphic poem *Sylvia*. De illustraties laten de lotgevallen zien van een man en een vrouw, die uiteindelijk samen rug aan rug blijven. Dat geldt in zekere zin ook voor de liefdesrelatie die in de gedichten wordt opgeroepen. De tocht van de personages – Van Gasse heeft een duidelijke voorkeur voor het beeld van de reis (de wandeling, de trektocht, de tocht op het water) als symbool van het leven en de voortschrijdende tijd – is niet zozeer een rechtlijnig traject, maar veeleer een soort van cirkelvormig afdalen en weer opstijgen. Het is een spiraal waarbij men uiteindelijk net ergens anders terecht komt dan de plaats

Mensen zijn gemaakt
van elkaar.

We dragen woestijnen in de mond,
kogels in de maag
en ranken op de handen.

die men oorspronkelijk verliet. Thematisch krijgt dat traject vorm doordat – in een soort van muzikale thema-met-varianties-structuur – de kwetsbare liefdesrelatie wordt afgetast. Daarbij springt vooral de afstand in het oog tussen droom en daad, tussen de poëzie en de realiteit. Uiteindelijk gaat het de dichteres echter niet om een soort van definitieve onderliggende waarheid die het tastend schrijven zou voltooien, maar om de zoektocht, het weefsel van associaties, beelden en woorden zelf. Die omcirkelende beweging krijgt vooral gestalte via de beeldspraak, de vele opsommingen en herhalingen, en de associatieve sprongen. Dergelijke beelden maken abstracte gevoelens en ervaringen visueel en in zekere zin tastbaar, en omgekeerd kleuren ze de dagelijkse werkelijkheid. De opsommingen, met de vele herhalingen en varianties, dragen er dan weer toe bij dat de werkelijkheid verschijnt als een dynamische caleidoscoop. Het is aan de dichterlijke personages om die rijkdom behoedzaam in kaart te brengen:

Is zij ergens voor gemaakt,
dan wel voor dit:
De hunkering naar tekst,
de rammelende ribbenkast van taal.

Soms zijn het stapels gedachten.
Soms hoekig, ritmisch gefluister.

Ik wil weten hoe zij in haar zinnen
elke dag zichzelf verlaat.

Was ik haar, ik had mij
in de aarde gelegd.

Dat patroon is ook in de daaropvolgende bundels herkenbaar. Is het debuut de omzichtige verkenning van een relatie, dan kan *Brak, de waterdrager* (2011) beschouwd worden als de dramatische evocatie van een crisis en een verlies. De eerste en de tweede bundel vormen zo elkaars tegengestelde maar tegelijk ook elkaars complement. Alweer is er vanaf de eerste regels sprake van een tocht: “Wij zijn al ver voorbij onszelf”. De taal is bij momenten de locatie voor een slagveld, maar ze fungeert evenzeer als een (ontoe-reikende) remedie tegen de dreigende leegte. Niet alleen de wereld wordt desolaat, ook de protagonisten verliezen gaandeweg hun persoonlijke identiteit en gaan op in een anoniem “men”. Wat in de eerste bundel een pleidooi voor kwetsbare intimiteit was, verschijnt nu als het pijnlijke besef dat de ultieme liefde onmogelijk is. In het lange gedicht ‘Maelstrom’ staan onder meer strofen als: “We waren er al, / maar niet in de mate waarin we zouden willen. // Verschillende handen lieten los. Verscheidene lichamen ontbonden zich.” Of nog:

In de kamer bleven de ramen dicht,
en ook jankend, de kieren aan de deur.

In de armen lag een laatste vorm van ledigheid.

(...) Er klonk een leven
met andere geliefden.
Dapper zwom men verder.

Met *Wenteling* (2013) breekt in meer dan één opzicht een keerpunt aan. Structureel is sprake van een hechtere compositie, met een titelreeks van in totaal 33 gedichten, exact het aantal zangen dat Dante tot drie keer toe benutte in zijn *Divina Commedia*: eerst om af te dalen in de hel om vervolgens via het vagevuur de hemelberg te bestijgen. Het lyrische ik maakt een soortgelijke tocht door om uiteindelijk (eens te meer in dit oeuvre) aan te komen bij het begin, zo luidt het expliciet in het slotgedicht:

Deze ochtend, met niets dan gaten in het pantser
sta ik weer bij het begin.

Mensen zingen
en rijden voorbij

en ik moet nog iets kapotslaan
voor ik terug kan naar mijn strand.

[...]

Toen mat ik in uw ogen
slechts de eigen feilbaarheid,

toen las ik in uw liezen
het groeien van een bloem.

Ik legde mijn handen op.

We zouden lucht eten
en diep in elkaars ogen blazen,
maar dat is niets voor mijn moment.

Opmerkelijk bij dat existentiële avontuur is opnieuw het veelvuldige gebruik van beelden. Als plastisch kunstenaar is Van Gasse gefascineerd door visualiteit en aanschouwelijkheid, maar tegelijk is zij zich ook bewust van de vertekening die daaraan inherent is. De werkelijkheid wordt in haar gedichten niet zozeer geportretteerd als wel gemodelleerd. Haar vermeende rechtlijnigheid wordt ondermijnd via tal van metaforen, zintuiglijke indrukken en personificaties. Onophoudelijk verschuift zo het perspectief van begrip naar raadsel, van emotie naar inzicht en weer terug. De zoektocht naar zichzelf en de wereld vraagt immers om een veelheid aan benaderingen en woorden. Daarmee staat het schrijverschap van Van Gasse lijnrecht tegenover het dogma *less is more* van de vele schrijvers die zweren bij schrappen, schrappen en vooral veel wit op de bladzijde. In plaats daarvan komt een haast eindeloze woekering.

WASSEDE STAD

Die fascinatie voor de complexe spanning tussen buitenwereld en binnenwereld vindt haar voorlopige hoogtepunt in Van Gasses jongste realisatie, de lijvige bundel *Wassende stad* (2017). Opmerkelijk is de klassiek aandoende vormgeving: geen uitbundige illustraties, geen onrustige typografie, maar een effen zilvergrijs omslag, een leesbare letter, een overzichtelijke structuur. Het lijkt een doordeweekse dichtbundel, met een titel die één overkoepelend thema doet vermoeden. Schijn bedriegt evenwel, want net in die ogenschijnlijke orde en harmonie schuilt het verraderlijke van de bundel, die in de ‘Leesinstructie’ vooraan niet toevallig als een grillig organisme wordt gekarakteriseerd: “In de stad groeit iets, tot ze woekert als klimmende planten, als een onbeheersbaar rizoom, als een web dat zich over ons spant.”

Vanaf de eerste bladzijden bruist en woekert het inderdaad, in de taal maar ook in de gedachten en de beelden. Dat blijkt al uit de inhoudstafel, waar verschillende tekstniveaus opduiken. De structuur zorgt blijkbaar niet voor helderheid, maar laat het veront-rustende en het dubbelzinnige zien. De drie delen van de bundel bestaan immers uit een soort van proloog, gevolgd door steeds andere titels, met daaronder nog een groepering van meerdere gedichten, soms maar niet altijd van een nieuwe titel voorzien. De bundel is, met andere woorden, een plattegrond die zich onophoudelijk verder vertakt, met al-lerhande wegwijzers maar evenzeer met doodlopende stegen en ingewikkelde kruispunten. De overzichtelijke structuur van het klassieke esthetische ideaal is geperverteerd tot een soort van labyrint, een constructie zonder begin en einde, een wemeling van teksten en tekstfragmenten die de lezer meezuigt en niet meer loslaat. Daardoor laat *Wassende stad* zich lezen als een eenentwintigste-eeuwse variant op Louis Paul Boons debuutroman *De voorstad groeit* over de oprukkende en niets ontziende moderne tijd. Iets soortgelijks geldt ook nog eens voor de afzonderlijke gedichten, die associaties en beelden aan elkaar rijgen in plaats van zich op één samenhangend betoog te concentreren.

Die wassende stad is voor Lies van Gasse dan ook veel meer dan louter een decor. Ze is een actieve kracht, een centraal personage. De talrijke personificaties in de gedichten zijn geen literaire franje, ze maken integendeel de essentie uit van de hier

haar ogen stonden in de nacht als gaten.
Ze zweeg. Keh naar 't lichaam,
naar mij.
't lichaam.

geëtaaleerde visie: het levenloze wordt levend, het levende wordt omgekeerd bij momenten tot een weerloos ding herleid. Die stad verschijnt concreet in sterk uiteenlopende gedaanten. Soms is ze herkenbaar als een geografische entiteit, maar het kan dan evengoed om Antwerpen als om Istanbul gaan. Steden veranderen en vervellen permanent; ze zijn tot op zekere hoogte inwisselbaar, hoewel iedere momentopname onvermijdelijk uniek en onherhaalbaar is. Bij momenten is de stad te vatten en te overzien en kent ze ogenschijnlijk geen geheimen voor het lyrische ik, dat optreedt als spreekbuis voor de mensen die er wonen. Op andere ogenblikken is de stad volstrekt onberekenbaar en verbrokken, en verschijnt ze als een onoplosbaar raadsel. De ruimtes dienen zich als vreemd en ondoordringbaar aan, en de vele ontmoetingen met mensen vergroten enkel de indruk van desoriëntatie.

De wassende stad krijgt zo menselijke trekken, maar tegelijk ontsnapt ze aan ons beperkte begripsvermogen. Dat hangt samen met het feit dat ze door mensen wordt gebruikt en misbruikt. Verwijzingen naar de grootstedelijke problemen en naar de recente terreuraanslagen zijn daarvan slechts een paar opvallende symptomen. Algemeener lijkt Lies van Gasse in haar bundel de onoplosbare spanning te willen articuleren tussen natuur en cultuur, in het besef dat beide polen niet naïef tegenover elkaar staan; integendeel, ze identificeren en versterken elkaar. De stad, als culturele constructie, lijkt misschien op het eerste gezicht een overwinning op de natuur – dat is althans het adagium dat veel vooruitgangsprofeten ons voorhouden –, maar de natuur wreekt zich onvermijdelijk. Sterker nog, de stad wordt op haar beurt een soort van natuurlijke factor die woekert en zich als een vampier voedt met de omgeving en de mens. Omgekeerd straalt ze bij momenten ook harmonie en vruchtbaarheid uit, als een soort van nieuw aards paradijs. Fake en echt, goed en kwaad, natuur en cultuur, ik en de ander: die gangbare tegenstellingen zijn niet langer levensvatbaar genoeg om onze complexe ervaring te vatten.

Door het bevragen van die binaire logica wordt onvermijdelijk ook de suprematie van de mens in het algemeen, en het dichterlijke ik in het bijzonder, in vraag gesteld. Het ik trekt zich soms terug in de intimiteit van het binnenbestaan, maar zelfs daar

Uit: *Exodus*, Poëziecentrum, 2016. © Lies van Gasse

ontsnapt het niet aan de zogenaamde buitenwereld. Omgekeerd kan de stedelijke omgeving de meest uiteenlopende intieme ervaringen en waarnemingen losmaken en tot een zeker zelfinzicht bijdragen. Niet voor niets zou men het universum van *Wassende stad* daarom door en door unheimisch kunnen noemen; het confronteert ons met de grenzen van ons begrip, van onze eigen identiteit. *Wassende stad* richt zich zo duidelijk op hedendaagse problemen als de verstedelijking, het posthumanisme, de multiculturaliteit, de globalisering en het verlies aan traditie dat daarmee gepaard gaat. Het is een bundel die doet nadenken, die toont en demonstreert, maar die niet vervalt in vrijblijvende oneliners (al valt een bloemlezing prachtige regels moeiteloos te rapen). Bovenal is het een fascinerende demonstratie van wat de taal en de verbeelding vermogen.

Die zoektocht bereikt een hoogtepunt in de afsluitende reeks 'Droom van een stad', een lyrische tekst vol hymnische herhalingen waarin tegelijk de vrees en de hoop worden uitgesproken:

Ik droom van een stad
waarin alles beweegt,

waar schepen geen anker,
muren geen richting, waar

gras uit de lucht groeit
en niet uit de mond, waar

mensen inklappen en rollen
als tuig,

waar het kind op de tram
naar een borst staart
of zelfs naar een oog,

waar haar lokken, vet krullend,
groeien tot wier
dat de reizigers aankleeft en grijpt.

Op ons valt omgekeerde regen
die zich tot muren van water trekt.
Een hartslag brandt in elk gebouw.

Het is het waardige sluitstuk van een bundel die niet anders kan worden omschreven dan als de uitdrukking van een immense, kwetsbare liefde voor de stad en de wereld.

OP WEG NAAR MEER

Het voorgaande is als verhaal ontoereikend. Het suggereert te veel een soort van volgehouden continuïteit en herleidt daardoor een rijk geschakeerd oeuvre tot enkele krachtlijnen. Daarenboven blijft mijn betoog al bij al geconcentreerd op de verbale component van Van Gasses activiteiten. Wie daarvan vertrekt, krijgt niettemin een mooi beeld van wat de dichter dagelijks bezighoudt. Wie haar website raadpleegt, krijgt bovendien een fraaie inkijk op wat wij de volgende weken, maanden en jaren van Van Gasse mogen verwachten.

Het is veel en ongemeen verscheiden, maar alvast deze lezer kijkt er met grote belangstelling naar uit.

Het werk van Lies van Gasse verschijnt bij Wereldbibliotheek en bij diverse kleinere uitgeverijen, www.liesvangasse.be

'Zingende kamelen', uit: *Een stem van paardenhaar*, AzulPress, 2015, © Lies van Gasse